

Region, religion och röstning

MAGNUS HAGEVI

Jesus svarade: "Mitt rike hör inte till denna världen".
(Johannesevangeliet 19:36).

I religiösa sammanhang är politikens position i religionen ett kontroversiellt ämne. Ibland har präster, prelater och andra predikanter - ofta med utgångspunkt i citatet ovan - hävdad att kristna inte ska syssla med politik, utan dra sig undan från denna världen: "*Den politiska situationen är inte ägnad att skapa någon ljusblå optimism, men vad att göra? Jo, även för detta får man bedja, och Han, som lyssnar på böners ljud, har makt också över konungar, statsmän och diktatorer.*" (Dagen 1948). Andra - som Waldemar Svensson, folkpartistisk riksdagsledamot år 1941-1964 - har hävdad motsatsen: "*En kristen opinion, obunden av de politiska partierna, är nödvändig både för kristendomens och för samhällets skull. En sådan opinion kan inte finna näring, stöd och vägledning utan att samhällsfrågorna behandlas sakkunnigt av människor, som anlägga kristna synpunkter på problemen*" (Svensson 1937). Oavsett vem som tolkat den Heliga Skrift rätt, är religion och religiositet behäftat med politiska implikationer.

Vid en begränsning till den av kristendom präglade världen är religionsröstning - att religiösa tenderar att rösta annorlunda än andra väljare - en betydande förklaring till val av parti, eventuellt den dominerande (Holmberg - Gilljam 1987). Speciellt i katolska eller religiöst splittrade länder samt i områden där kyrkan givet sekulariseringen stort motstånd är religionen en viktig faktor i politiken (Lipset - Rokkan 1967; Rose 1974). Det starkt sekulariserade Norden anses ofta vara ett undantag.¹ Till exempel konstaterar religionssociologen Göran Gustafsson att svenskarnas religiösa och politiska beteende inte har något samband med varandra: "*De religiöst engagerade skiljer sig föga från resten av befolkningen när det gäller andra förhållanden än just det religiösa engagemanget*" (Gustafsson 1991).

Statsvetaren Mikael Gilljam påpekar - till skillnad från Gustafsson - att religionsröstning är en av de mer viktiga förklaringarna till val av parti även i Sverige (Holmberg - Gilljam 1987). Jämfört med socio-ekonomiska förklaringar är religionsröstning näst efter klassröstning (att arbetare vanligtvis rös-

tar på socialistiska partier och medelklassen på borgerliga partier) den viktigaste förklaringen av partival, mer betydelsefullt än både sektorsröstning (att offentlig- och privatanställda röstar olika) och könsröstning (Gilljam - Holmberg 1995). Samtidigt har det konstaterats att röstningsbeteendet bland frikyrkligt engagerade avviker än starkare från andra väljares (Särilvik 1970). Ungefär hälften av de frikyrkliga väljarna röstade under 1950-talet på folkpartiet. I början av 1990-talet hade de frikyrkliga bytt parti och röstade i samma utsträckning på kristdemokratiska samhällspartiet (kds) som de förut röstat på folkpartiet (Hagevi 1994; jfr Särilvik 1974).

Även i Sverige har sekulariseringens framfart mötts av ett religiöst motstånd av varierande styrka i olika delar i landet. Det har givet till resultat att religionsutövningens omfattning skiftar mellan de svenska regionerna. Redan på 1800-talet formades en bild av det religiösa Sverige som i stora drag gäller än idag: det kyrksamma Götaland (utan Skåne), det okyrksamma Svealand och det relativt kyrkliga Norrland (Ejerfeldt 1990; Carlsson 1990).

Från och till uppmärksammas den svenska politiska geografin. Götaland är till övervägande del borgerligt, Svealand blandat och Norrland är socialistiskt. Om de geografiska enheterna görs mindre framträder hur de enskilda partiernas styrkeförhållande skiftar utefter de olika regionerna (Janson 1961; Berglund - Dellenbrant 1986; Gilljam - Holmberg 1993). Vad studierna av den politiska kartbilden fokuserar på är förklaringar varför regionerna avviker från varandra (Janson 1961; Ricknell 1976; Berglund - Dellenbrant 1986; Oskarson 1994).

Regionala röstningsmönster i Sverige har delvis försökt förklaras med religion. Undersökningarna har givet en aning skiftande resultat. Statsvetaren Carl-Gunnar Janson redovisar utifrån officiell valstatistik (så kallad aggregerade data) från 1930- och 1940-talen ett visst samband mellan religion och partival: Regioner där relativt många inte var medlemmar i Svenska kyrkan uppvisade ett svagt samband med röstning på folkpartiet (Janson 1961).

I en studie av svensk partiregionalism i norra Norrland uppmärksammas bland annat befolkningens kyrklighet (Berglund m fl 1986; jfr Särilvik 1974). Författarna försöker med aggregerade data förklara andelen socialistiska röster bland annat utifrån olika kyrkliga rörelsers medlemstal. I likhet med religionssociologen Gustafsson uppmärksammar inte heller de att religiositet har någon partipolitisk relevans.

Religionsröstning är ett intressant och viktigt fenomen, samtidigt som religiös aktivitet skiftar mellan olika svenska regioner. I statsvetenskaplig synvinkel är det därför intressant att studera om även religionsröstningen växlar mellan olika regioner. Eller kan det vara så att religionsröstningen är konstant över hela landet?

Är Västsverige speciellt?

Västsverige är en av de regioner vars befolkning anses ha relativt hög religiös aktivitet. Den stora religiositeten kan delvis förklaras med att olika väckelse-rörelser både inom och utanför Svenska kyrkan har haft betydelse i Västsverige,² men även genom olika socioekonomiska faktorer (till exempel yrkestillhörighet) som tenderar att ha samband med religiös aktivitet (Ejerfeldt 1990; Carlsson 1990).

Ytterligare en faktor som tidigare associerats med Västsverige är att västsvensken röstar annorlunda än rikssvensken. Historiskt har göteborgsliberalismen varit betydande (Malmström 1994). Ytterligare ett exempel är att kommunistiska partier har haft relativt stora framgångar i Göteborg (Back 1966; Hallin 1986; Gilljam - Holmberg 1993).

I detta kapitel är syftet att undersöka religionsröstningen i Västsverige. Med Västsverige avses följande kommuner: Göteborg, Mölndal, Kungsbacka, Härryda, Partille, Öckerö, Stenungsund, Tjörn, Kungälv, Ale, Lerum och Lilla Edet. Analysen genomförs i tre steg. För det första undersöks den religiösa aktiviteten i olika regioner i Sverige. För det andra besvaras frågan vilka partier de religiöst aktiva i Västsverige röstar på. För det tredje jämförs religionsröstningen i Västsverige och Göteborg med hela Sverige.

Religiositet

I religionssociologiska sammanhang skiljer forskarna på religion och religiositet. Det förstnämnda fenomenet försöker förklara vad begreppet religion är och hur det skiljs från andra företeelser. Studier om religiositet centreras i stället till troendes andlighet och individuella religiösa upplevelser (jfr Gustafsson 1991). För denna undersökning är religiositet av intresse och avsikten är att skilja mellan individer med olika religiöst engagemang.

Människors religiositet kan delas in i tre nivåer (Luckman 1967; Gustafsson 1991). En första nivå består av individer som socialiserats in i ett trossystem, vilket är deras yttersta värdesystem. Dessa kan kallas för *religiösa*. De övriga nivåerna består av två mer *sekulariserade* grupper. Den ena av dessa är en mellangrupp som delvis har socialiserats in i ett trossystem, men som väljer att begränsa dess betydelse till att vara ett honnörssystem som tas fram vid speciella tillfällen eller situationer. Den sista nivån består av en grupp som *inte* socialiserats in i ett trossystem utan står främmande för det eller som känner till det men som *inte* betraktar sig själv som delaktig i det.

I forskning om religiositet är det vanligt att bestämma individens grad av religiositet genom att fråga dem hur ofta de besökt religiösa möten. Sådan religiös aktivitet avser att mäta i vilken utsträckning individen upplever sig tillhöra en religiös gemenskap samt indirekt mäta i vilken omfattning den personliga religiositeten påverkar individens livssyn (Särilvik 1970). I SOM-institutets postenkät i Västsverige har olika svarande vid två tillfällen - år 1993 och 1994 - blivit tillfrågade om religiös mötesaktivitet. Båda gångerna löd frågan "Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker?" varpå bland annat "Besökt gudstjänst eller religiöst möte" nämndes. Som svarsalternativ gavs "Ingen gång", "Någon gång under året", "Någon gång i halvåret", "Någon gång i kvartalet", "Någon gång i månaden", "Någon gång i veckan" och "Flera gånger i veckan".

På grundval av de tre religiösa nivåerna (se ovan) kan SOM-undersökningens fråga användas för att dela in svarspersonerna i tre grupper med varierande religiositet. Den första nivån är de som minst en gång i månaden besökt ett religiöst möte vilka betraktas som *religiösa*. En andra nivå är den mer sekulariserade mellangrupp bestående av dem som besöker religiösa möten mellan någon gång om året till och med någon gång i kvartalet. Den sista nivån och mest sekulariserade gruppen består av dem som under de senaste tolv månaderna inte besökt ett religiöst möte.

Det kan vara viktigt att påpeka att gruppen religiösa inte behöver bestå uteslutande av kristna bekännare. Även andra religionsutövare besöker religiösa möten. Till yttermera visso kan religiösa människor vara mindre mötesaktiva än vad som krävs för att bli kallad religiös enligt denna definition. Samtidigt med dessa varningsord ska man komma ihåg att de flesta i kategorin religiösa ändå besökt traditionella kristna möten (Bennulf m fl 1995). Vidare tenderar upp mot 90 procent av frikyrkornas medlemmar att månatligen besöka kyrkliga möten (Zetterberg m fl 1979; Gustafsson 1991). Det har också visat sig att

andra mått på religiositet - till exempel böneaktivitet - har starka samband med religiös mötesaktivitet (Bjereld - Gilljam 1991).

I syfte att öka den statistiska säkerheten i resultaten slås två undersökningar från år 1993 och 1994 samman. Det totala antalet svarande på Väst-SOM:s fråga om religiös aktivitet blir då 3028 personer. Då resultaten från de två undersökningarna i allt väsentligt överensstämmer med varandra bibehålls informationen från båda åren utan förvrängningar.

För att kunna jämföra Västsverige med Rikssverige kommer samma frågor från den nationella undersökningen Riks-SOM att användas. Dessa undersökningar är utförda på samma sätt som i Väst-SOM, men gäller ett representativt urval av den svenska befolkningen (Rönström 1994, 1995). Även här utnyttjas för det mesta SOM-undersökningarna från åren 1993 och 1994. Vid analysen av religiositet i olika svenska regioner används SOM-undersökningar från år 1987 till 1994.

Region och religion

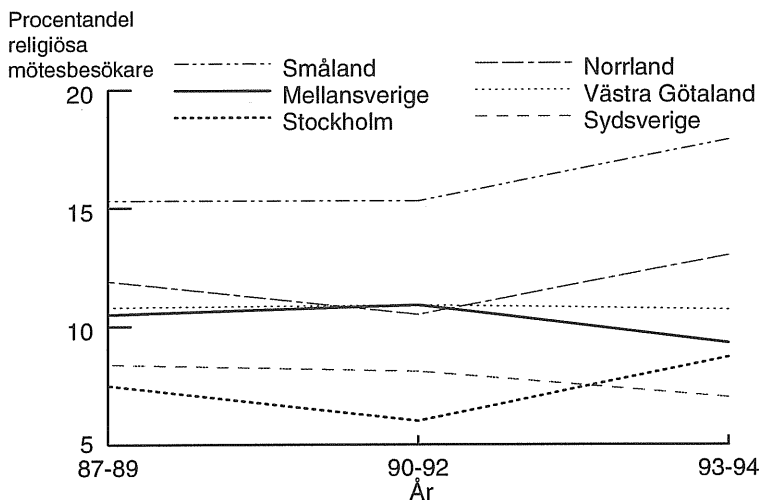
De religiösa skillnaderna mellan olika svenska regioner anses vara välkänd. Svenska kyrkan registrerar regelbundet antalet gudstjänstbesök och för statistik på gudstjänstbesöken. Frikyrkornas medlemsregister visar även en välbekant variation mellan olika landsändar (Ejerfeldt 1990; Carlsson 1990; Gustafsson 1991).

Svealand - med undantag av delar av Uppland, västra Värmland och nordvästra Dalarna - betraktas som ett område där religiositeten minskat extremt mycket. Södra Norrland liknar Svealand, medan det längre norrut återfinns en större kyrksamhet. I Götaland finns det områden där invånarna är mer kyrkliga än på andra håll: Småland, Öland, Västergötland och Göteborgs stift. Samtidigt har södra Sverige en befolkning med låg religiös aktivitet (Ejerfeldt 1990; Carlsson 1990).

Det finns även vissa skillnader i frikyrkornas och Svenska kyrkans mest framgångsrika domäner. I Småland återfinns Svenska kyrkans styrkepositioner i landskapets södra delar, medan norra Småland är ett klassiskt frikyrkofäste. Likaså är Svenska kyrkan svagare i Östergötland, medan frikyrkligheten på sina håll är relativt stark i landskapet. Överhuvudtaget finns en stor frikyrklig aktivitet i områdena runt Vättern, men även i regioner som Västsverige och Västerbotten (Ejerfeldt 1990).

Med hjälp av SOM-undersökningarna går det att undersöka hur stor andelen religiösa är i olika delar av landet. I figur 1 redovisas den regionala religiositeten från år 1987 till 1994. I figuren är Sverige indelat i sex regioner. För varje region redovisas andelen religiösa (de som besöker religiöst möte minst en gång i månaden). Västsverige redovisas i figur 1 som en del i den större regionen Västra Götaland.

Figur 1. Religiösa mötesaktiviteter i sex svenska regioner år 1987-1994 (procentandel månatliga religiösa mötesbesökare).

Kommentar: Med Sydsverige avses Blekinge och Skåne (antal svarande var 633 personer åren 1987-89, 657 personer åren 1990-92 och 483 personer åren 1993-94). I regionen Småland ingår även Öland och Gotland (andel svarande respektive år: 445, 459 och 352 personer). Mellansverige definieras som Östergötland och Svealand utom Stockholms län (antal svarande respektive år: 1297, 1319 och 902 personer). I Västra Götaland ingår Bohuslän, Halland, Dalsland och Västergötland (antal svarande respektive år: 892, 897, och 699 personer). Med Stockholm avses Stockholms län (antal svarande respektive år: 815, 901 och 608 personer). Antal svarande i Norrland respektive år: 494, 516 och 339 personer. För presentation av enkätfrågan om religiösa mötesbesök, se avsnittet "Religiositet".

Enligt figur 1 finns det vissa regionala skillnader i befolkningens religiositet. Som förväntat är religiositeten mest utbredd i Småland. Utifrån tidigare rapporter tycks befolkningen i Västra Götaland vara mindre religiöst aktiva än vad som förväntats. Bland invånarna i Västra Götaland och Mellansverige ligger den religiösa aktiviteten jämfört med övriga landet på en mellannivå. Norrlänningarna är relativt religiösa och enligt SOM-undersökningarna i en större utsträckning än vad som tidigare antagits. Som förväntat belägger Syd-

sverige och Stockholm jumboplatserna. Länge är Stockholm den mest avvikande regionen. Under 1990-talet ökar dock stockholmarnas uppmätta religiösa aktivitet och regionen är inte längre den med minst andel religiösa personer; där återfinns istället Sydsverige.

Tidigare har rapporterats att andelen religiösa göteborgare är lägre än bland de övriga i den västsvenska regionen (Gustafsson 1991). För att undersöka den regionala religiositeten i Västsverige delas regionen in i tre områden: södra Bohuslän, Göteborg och övriga Västsverige. I tabell 1 redovisas religiositeten år 1993/94.

Tabell 1. Religiös mötesaktivitet i västsvenska områden år 1993/94 (procentandel månatliga religiösa mötesbesökare).

område	månatliga religiösa mötesbesökare	antal svarande
södra Bohuslän	14	485
Göteborg	11	1742
övriga Västsverige	9	801

Kommentar: I södra Bohuslän ingår kommunerna Mölndal, Öckerö, Tjörn och Kungälv. Med Göteborg avses Göteborgs kommun. Övriga Västsverige omfattar kommunerna Härryda, Partille, Ale, Lerum och Lilla Edet. För presentation av enkätfrågan om religiösa mötesbesök, se avsnittet "Religiositet".

Av tabell 1 framgår att religiositeten är starkast i södra Bohuslän (14 procent religiösa), vilket knappast - med tanke på de tidigare nämnda västsvenska väckelserörelserna - är överraskande. Däremot skiljer inte Göteborg ut sig från övriga Västsverige på det sätt som förväntades. Göteborgarnas uppmätta religiösa aktivitet (11 procent) är till och med högre än i övriga Västsverige (9 procent). Att religiositeten skulle vara särskilt låg i Göteborg saknar därmed stöd. Däremot framstår Bohuslänns södra kustkommuner som områden med ganska hög religiös aktivitet jämfört med övriga Västsverige.

Låt oss sammanfatta: Västra Götaland har som helhet en för svenska förhållanden normal andel religiösa. Inom Västsverige finns skillnader. I södra Bohuslän finns högst andel religiösa personer. Trots tidigare påståenden om motsatsen visar göteborgarna inte någon större religiös avmattning. Lägst religiös aktivitet uppmättes bland invånarna i övriga delar av Västsverige.

Region och röstning

Göteborg brukar betraktas som ett av Sveriges tre storstadsområden. I regionen finns samhällen som vuxit samman med Göteborg till ett gemensamt Storgöteborg. Tidigare har det uppmärksammats att partiernas styrkeförhållanden har varit annorlunda i Göteborg än i riket i övrigt. Framförallt har folkpartiet haft ett extra starkt stöd i den västsvenska metropolen. Fenomenet har blivit kallat för göteborgsliberalism. Som så mycket annat vad gäller folkpartiet är göteborgsliberalismen numera endast minnen från svunna fornstora dagar. Idag är folkpartiets styrka i Göteborg i nivå med partiets stöd på andra håll i riket (Malmström 1994).

Jämfört med annorstädes har också kommunistpartier noterat framgångar bland väljarna i Göteborg (Back 1966; Hallin 1986; Gilljam - Holmberg 1995). Till sist bör nämnas att centern i huvudsak är ett landsbygdsparti som inte har stor framgång i städerna, inte heller i Göteborg (Pettersson 1993).

Det kan vara klagörande att undersöka i vilken mån de gamla invanda sanningarna står sig än i dag. Då inga väsentliga politiska skillnader finns att rapportera mellan södra Bohuslän och övriga Västsverige, redovisas i fortsättning endast uppgifter från Rikssverige, Västsverige och Göteborg. I tabell 2 presenteras partiernas stöd i dessa områden.

Tabell 2: Partival i Sverige, Västsverige och Göteborg åren 1993/94 (procent).

region	parti							summa procent	antal svarande
	v	mp	s	c	fp	kds	m		
Sverige	5	4	48	7	9	4	23	100	2939
Västsverige	6	4	46	4	11	3	26	100	2350
Göteborg	8	4	45	3	12	2	26	100	1350

Kommentar: Frågan om partival löd år 1994 "Vilket parti röstade Du på i valet 1994?" och år 1993 löd frågan "Om det var val idag, vilket parti skulle Du rösta på?"

Västsverige röstar i stort sett som Rikssverige gör. Inte heller Göteborg har enligt SOM-undersökningarna de karaktäristiska drag som förr kännetecknade staden. Göteborgsliberalismen består idag av att folkpartiet jämfört med sitt rikssvenska resultat har ett röstöverskott på fem procentenheter i Göteborg. Vänsterpartiet har ett röstöverskott på tre procentenheter och socialdemokra-

terna har ett röstunderskott på tre procentenheter. Centern ligger fyra procentenheter under riksgenomsnittet. Men detta är inte ett göteborgskt fenomen, utan beror - som tidigare har nämnts - på att centern är allmänt svag i större städer.

Den en gång typiska regionala västsvenska röstningen är numera modest. Göteborgsliberalismen synes i stort sett utplånad och inga större typiska västsvenska drag kan längre spåras. Frågan kvarstår: Är det något speciellt med Västsverige?

Religiösa personers partival

Göteborg är en stor del av Västsverige, i undersökningen - Väst-SOM - bor ungefär varannan person i Göteborgs kommun. Regionens förhållande till Göteborg är i sammanhanget intressant. Sambandet mellan religion och politik förväntas avta i större städer (Lenski 1963; Rokkan 1967), vilket även framkommit i svenska undersökningar (Hagevi 1995a).

En förklaring som nämnts är att det urbana levnadssättet leder till en speciell livsstil (Lenski 1963). Speciellt två fenomen innebär att religionens inverkan på politik tenderar att reduceras i städer: specialisering och fragmentisering. I städerna ökar individernas specialisering inom arbetsliv och fritid. I sig innebär detta att människan i allt mindre utsträckning ser livet som en helhet, utan uppfattar det mer som sammansatt av olika delar vilka är relativt löst relaterade till varandra. På liknande sätt tenderar religionen bli en separat del av individens göranden i stället för att vara starkt integrerad i människans dagliga liv. Ju mer specialiserad och fragmentiserad människornas livsstil är, desto mindre roll antas religionen spela i politiken.

För att utröna det urbana livets betydelse för religionsröstningen är det av intresse att jämföra religiösa personers röstning mellan den västsvenska storstaden Göteborg och dess omland i Västsverige. Men det är även intressant att jämföra skillnader mellan regionens alla städer och dess landsbygd. Minskar religionsröstningen i de västsvenska stadsområdena?

Låt oss först studera i vilken grad religiösa västsvenskar partival utmärker sig jämfört med övriga riket. Vid studier av religiös röstning i hela riket brukar borgerliga partier få ett relativt stort stöd från religiösa väljare, medan socialdemokraternas stöd är svagare och stödet för vänsterpartiet är i det närmaste obefintligt (Rosenberg 1948; Palm 1982; Gilljam - Holmberg 1995). Bland de borgerliga partierna är stödet till kds och centerpartiet speciellt starkt. Däre-

mot har det tidigare så starka stödet för folkpartiet ebbat ut (Hagevi 1994). I tabell 3 redovisas religiösa personers röstning i hela riket, Västsverige och i Göteborg.

Tabell 3. Religiösa partival i Sverige, Västsverige och Göteborg åren 1993/94 (procent).

region	parti							summa procent	antal svarande
	v	mp	s	c	fp	kds	m		
Sverige	3	4	31	13	11	20	18	100	339
Västsverige	2	3	32	9	16	14	23	100	231
Göteborg	4	5	27	7	21	12	23	100	124

Kommentar: Frågan om partival löd år 1994 "Vilket parti röstade Du på i valet 1994?" och år 1993 löd frågan "Om det var val idag, vilket parti skulle Du rösta på?". För presentation av enkätfrågan om religiösa mötesbesök, se avsnittet "Religiositet".

Jämfört med Rikssverige skiljer de religiösa göteborgarna ut sig mer än sina trossyskon i Västsverige. Göteborgsliberalismen må vara död, men i Göteborg lever frisinnet. Bland religiösa göteborgare röstar 21 procent på folkpartiet, jämfört med 11 procent bland religiösa personer i hela riket (9 procent bland samtliga i hela riket). Det folkpartistiska stödet bland religiösa göteborgare betalas framför allt av - i tur och ordning - kds, centern och socialdemokraterna. Dessa partier har jämfört med religiösa i hela landet fått kännas vid en förlust på sammanlagt 18 procentenheter, varav kds står för hälften. I övrigt tycks den religiösa röstningen leda till samma resultat som i övriga delar av landet: Borgerliga partier lyckas bättre än socialistiska partier bland religiösa väljare.

En annan viktig fråga i sammanhanget är vilken betydelse religiösa väljare har för respektive parti. En del partier kan vara mer beroende av de religiösas röster, medan religiösa personer endast utgör en liten minoritet i andra partier. I tabell 4 sammanställs andelen religiösa i de olika partiernas väljarkårer i hela Sverige, Västsverige och Göteborg.

Tabell 4. Andel religiösa väljare inom respektive parti i Sverige, Västsverige och Göteborg åren 1993/94 (procent).

region	parti						
	v	mp	s	c	fp	kds	m
Sverige	8	12	8	23	12	57	9
Västsverige	3	9	7	24	15	45	9
Göteborg	5	12	6	23	17	47	8

Kommentar: Frågan om partival löd år 1994 "Vilket parti röstade Du på i valet 1994?" och år 1993 löd frågan "Om det var val idag, vilket parti skulle Du rösta på?". För presentation av enkätfrågan om religiösa mötesbesök, se avsnittet "Religiositet". Antal svarande är för vänsterpartiet: 133 personer i Sverige, 148 personer i Västsverige och 103 personer i Göteborg. Motsvarande antal är för miljöpartiet: 113 personer, 80 personer och 52 personer. För socialdemokraterna: 1367, 1051 och 578 personer. För centerpartiet: 193, 89 och 39 personer. För folkpartiet: 263, 246 och 157 personer. För kds: 117, 74 och 32 personer. För moderaterna: 680, 602 och 344 personer.

Enligt tabell 4 har kds störst andel religiösa i partiet och centern näst störst andel, oavsett var någonstans i landet vi befinner oss. Lägst andel har vänsterpartiet, socialdemokraterna och moderaterna - det fordom så högkyrkliga partiet (Särllvik 1974). I Göteborg är kds:arna inte lika religiöst aktiva som på andra håll i landet. I Västsverige minskar andelen religiösa kds:are, från 57 procent i hela landet till 45 procent i Västsverige. Den största ökningen står folkpartiet för. Andelen religiösa folkpartister ökar från 12 procent i hela landet till 15 procent i Västsverige upp till 17 procent i Göteborg.

Hypotesen att kopplingen mellan religion och politik försvagas i urbana miljöer har svårt att få stöd av uppgifterna om religiösa partival i Västsverige. Andelen religiösa socialister ökar inte i storstaden Göteborg. Däremot är andelen kds:are lägre i Göteborg än i resten av landet. Religiösa personer röstar i något större utsträckning på andra partier än på kds. Men det är inget speciellt för staden Göteborg, utan det samma gäller i hela Västsverige.

Religionsröstning

I vad mån finns det något som kan kallas för religionsröstning och hur betydelsefull är den? Svaret på frågan är behäftad med vissa metodologiska problem. Religiositet har samband med andra faktorer som i sig har samband

med röstning. Svårigheten blir då att avgöra vilka faktorer som påverkar parti-valet.

Två klassiska förklaringar till val av parti - individers klass och deras bostadsort³ (om medborgaren bor på landsbygd eller i stad) - har båda rapporterats ha samband med den religiösa aktiviteten. Arbetare och stadsbor är i mindre utsträckning religiöst aktiva än medelklassen och landsbygdsbefolkningen (Holmberg - Gilljam 1987; Gustafsson 1991; Bennulf m fl 1995).

Klassröstning är en välkänd faktor i politiken. Arbetare tenderar alltså att rösta socialistiskt (Särilvik 1970; Holmberg 1981; Oskarson 1994). En mer undanskymd tillvaro för boenderöstning. Detta trots att flera statsvetare hävdar att skillnader mellan stad och landsbygd är betydelsefullt inte bara i Sverige utan i hela Nordens partisystem (Rokkan 1967; Holmberg 1981; Lindblad m fl 1984; Oskarson 1994). Denna skiljelinje anses resultera i de för Norden speciella centerpartierna. Som tidigare redovisats samlar det svenska centerpartiet en stor del av de religiösa rösterna.

Ett sätt att skilja religionsröstning från andra orsaker till röstning är genom en så kallad effektanalys (Holmberg - Gilljam 1987). En sådan analys kan utröna de oberoende effekterna från två olika faktorer på samma företeelse. Med detta analysinstrument konstaterar Gilljam att religionsröstning är en viktig förklaring till svenska väljares val av parti, men även att fenomenet minskat sedan 1960-talet. Religionsröstning är hälften så viktig som klassröstning, fast mer betydelsefull än t ex sektorsröstning och könsröstning (Gilljam - Holmberg 1995).

Min avsikt är att utifrån materialet i SOM-undersökningarna genomföra en effektanalys för att studera effekten av religionsröstning och klassröstning samt även kontrollera för boenderöstning. Svarspersonerna delas då upp i två ungefär lika stora grupper beroende på religiös aktivitet (mötesbesökare och inte mötesbesökare). På liknande sätt konstrueras två grupper beroende på klass (arbetare och medelklass) och bostadsort (stadsbo och landsbygdsbo).⁴

Forskning om religionsröstningens betydelse brukar fokuseras på valet mellan det socialistiska och det borgerliga blocket (Särilvik 1970; Berglund m fl 1986; Gilljam - Holmberg 1995; jfr Janson 1961). Till exempel subtraheras andelen socialistiska röster bland de mer sekulariserade med andelen socialistiska röster bland de mer religiösa.⁵

Låt oss börja med att analysera sambandet mellan religion respektive klass och partival i Västsverige. Det är att förvänta att religionsröstningen är svagare än klassröstningen. För att utröna om det stämmer i Västsverige har andelen socialistiska väljare (det vill säga de som röstar på vänsterpartiet och socialdemokraterna) inom varje grupp sammanställts i tabell 5.⁶

Tabell 5. Effektanalys av klassröstning och religionsröstning i Västsverige år 1993/94. Andel röstande på socialdemokraterna och vänsterpartiet efter religiösa mötesbesök och klasstillhörighet (procent).

religiös mötesaktivitet	klass		effekt av klass
	arbetare	medelklass	
besöker inga religiösa möten	82	48	34
besöker religiösa möten	66	32	34
effekt av religion	16	16	

Kommentar: Effekten av religionsröstning beräknas enligt följande. Andel socialistiska väljare bland arbetare som aldrig besöker några religiösa möten subtraheras med motsvarande andel arbetare som besöker religiösa möten ($82-66=16$), vilket resulterar i religiositetens effekt på röstningen bland arbetare. Effekten av klassröstning beräknas genom att andelen socialistiska väljare bland icke-mötesbesökare som är arbetare subtraheras med motsvarande andel icke-mötesbesökare bland medelklassen ($82-48=34$), vilket resulterar i klasstillhörighetens effekt på röstningen bland icke-mötesbesökare. Frågan om partival löd år 1994 "Vilket parti röstade Du på i valet 1994?" och år 1993 löd frågan "Om det var val idag, vilket parti skulle Du rösta på?". För presentation av enkätfrågan om religiösa mötesbesök, se avsnittet "Religiositet". Enkätfrågan om klass presenteras i not 4.

Effekten av religionsröstning - oberoende av klassröstning - är 16 procentenheter och effekten av klassröstning - oberoende av religionsröstning - är 34 procentenheter i Västsverige. Dessa resultat överensstämmer med de som tidigare forskning redovisat för hela Sverige.

Det är nu dags att jämföra religionsröstningens styrka i Västsverige med Rikssverige. Dessutom ska analysen byggas ut med ytterligare en förklaringsfaktor: boenderöstning. Analysmodellen är fortfarande likadan, men den är mer komplicerad eftersom antalet faktorerer utökats. Då principen för beräkningarna är samma som i tabell 5 presenteras endast medelvärden av effektmått. Detta underlättar även en jämförelse mellan olika regioner.⁷

I vilken mån religionsröstar västsvenskarna och göteborgarna i förhållande till rikssvensken? I tabell 6 jämförs religionsröstning i Västsverige och Göteborg med hur stark motsvarande faktor är i hela Sverige. Dessutom redovisas

klass- och boenderöstning i hela riket och Västsverige. Boenderöstningen undersöks inte i Göteborg då för få av kommunens invånare bor i annat än stadsmiljö.

Tabell 6: Klassröstning, religionsröstning och boenderöstning i Sverige, Västsverige och Göteborg år 1993/94 (medeltal av effektanalys).

förklaring	Sverige	Västsverige	Göteborg
klass	32	35	34
religion	10	17	15
bostadsort	1	7	-

Kommentar: Frågan om partival löd år 1994 "Vilket parti röstade Du på i valet 1994?" och år 1993 löd frågan "Om det var val idag, vilket parti skulle Du rösta på?". För presentation av enkätfrågan om religiösa mötesbesök, se avsnittet "Religiositet". Enkätfrågor om klass och bostadsort presenteras i not 4.

I Västsverige är religionsröstningen mer betydelsefull än vad den är i landet som helhet. Boenderöstningen är svag om än något viktigare i Västsverige. Däremot sker ingen förändring av effekten för klassröstning, den är konstant hög.

Differensen mellan regionerna vad gäller religionsröstning är intressant. I landet som helhet är medelvärdet 10 procentenheter. Detta ökar till 17 procentenheter i Västsverige och 15 procentenheter i Göteborg. Skillnaden i klassröstning mellan regionerna är mycket liten. För klassröstningen pendlar effektmåttens medelvärden mellan 32 och 35 procentenheter. I Sverige är boenderöstningen obefintlig, medan den i Västsverige är något starkare: 7 procentenheter.

Det finns ingenting som tyder på att religionsröstningen på något väsentligt sätt skulle vara mindre i de västsvenska stadsområdena. Skillnaden i religionsröstning mellan Västsverige och Göteborg är obetydlig. Bilden kompletteras av att även skillnaden i religionsröstning mellan stadsbor och landsbygdsbor är liten: 16 procentenheter respektive 18 procentenheter. De hypoteser som lanserats om att den urbana miljön leder till likgiltighet för religion i politik får inget stöd.

Västsvensk religionsröstning

Inledningsvis konstaterades att genomsnittet av västsvenskens religiösa aktivitet i svenska ögon är på en relativ ordinär nivå. I den västsvenska regionen är dock religionsröstning av större vikt än vad som är fallet i hela Sverige. Även i Göteborg är religionsröstningen mer betydelsefull än i övriga landet. Precis som i övriga delar av landet minskar socialistiska partiers stöd ju mer religiöst aktiv västsvensken är och borgerliga partier - framför allt centern och kds - kan utses till vinnare.

Om västsvenskarnas religiositet i sig påverkar religionsröstningens betydelse besvaras inte i denna undersökning. Däremot kan konstateras att kds röstandel bland religiösa personer är lägre i Västsverige än i Rikssverige. Det är därför svårt att hävda att kds vinner röster på grund av ökad religionsröstning i Västsverige. Den enda framträdande positiva förändringen av ett partis röstandel bland religiösa personer är folkpartiets frisinnade styrka i Göteborg. Var femte religiös göteborgare röstar på folkpartiet.

Religionsröstningen är relativt stark även i Göteborg. Religionssociologiska teorier vilka påstod att kopplingen mellan religion och politik är svagare i storstäder får inte stöd vad gäller röstningsbeteendet. Skillnaden i religionsröstning mellan Göteborg och dess omgivning är försumbar. En större skillnad i religionröstning står att finna mellan den västsvenska regionen och övriga riket.

Religion och religiös tro är kopplade till politik. Regionala skiftningar i religiös aktivitet är en vanlig förklaringsansats när regionala partiskillnader studeras. Men för att förklara regionala skillnader i politiken räcker det inte med att uppmärksamma skillnader i religiositet. Även religionens betydelse i politiken skiftar mellan olika regioner. I vissa områden är kopplingen extra stark - Västsverige är ett exempel - vilket tidigare nationella undersökningar inte visat. Upptäckten av den västsvenska religionsröstningens bemerkelse är ett steg på vägen för en ökad kunskap om inte bara religionsröstning, utan även regionala variationer i röstningsbeteendet.

Noter

- 1 Den religiösa dimensionen är bland de nordiska länderna starkast i Norge. Nordens största kristdemokratiska parti - Kristelig Folkeparti - samlar ungefär en tiondel av väljarkåren (Petersson 1995).
- 2 Den religiösa aktiviteten i Svenska kyrkan har påverkats av inomkyrkliga väckelser som schartauanismen och andra former av gammelpietism i Småland, Västergötland och på västkusten i Västsverige (Ejerfeldt 1990). I Bohus läns skärgård finns även resultatet av frikyrklig väckelse i form av stora församlingar som vanligtvis är anslutna till missionsförbundet eller verkar inom pingströrelsen.
- 3 "Bostadsort" hänvisar till om individen bor i urban stadsmiljö eller på landsbygd. Termen "bostadsort" har tidigare använts av Gilljam och Holmberg (se t ex Gilljam - Holmberg 1995). SCB har för liknande syften använt termen "tätortsgrad" (Carlsson 1990) andra har brukat "byggemiljö" (Gustafsson 1991) och "ortstyp" (Oskarson 1994).
- 4 Vid effektanalyser är det av statistiska hänsyn viktigt att antalet svars personer är jämnt fördelade mellan de olika grupperna. Den mest religiösa gruppen utökas därför. De som uppger att de besöker religiösa möten bildar gruppen religiöst mötesaktiva, den andra gruppen besöker inte några religiösa möten (se avsnittet "Religiositet"). Vid kontroll har det visat sig att olika definitioner av religiositet inte påverkar de slutsatser som dras i detta kapitel. Yrkesindelningen görs med hjälp av följande fråga: "Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde Du till?", varefter nämndes "Tjänsteman", "Tjänsteman med arbetsledande funktion", "Tjänsteman med företagsledande funktion", "Arbetare", "Arbetare med arbetsledande funktion", "Egenanställd arbetare", "Jordbrukare: ingen anställd", "Jordbrukare: en eller flera anställda", "Företagare: ingen anställd", "Företagare: 1-9 anställda" och "Företagare: 10 eller fler anställda". De som svarat att de är/har varit arbetare (inklusive de med arbetsledande funktion och de egenanställda) har kategoriserat som *arbetare*, övriga benämns *medelklass*. Bostadsort bestäms med hjälp av följande fråga: "Hur vill Du karakterisera det område Du bor i?", varefter nämndes "Ren landsbygd", "Mindre tätort" och "Stad eller större tätort". De som svarat "Ren landsbygd" eller "Mindre tätort", kategoriseras som *landsbygdsbo*, övriga som *stadsbo*. Alla enkätsvar är bundna till hur respondenten reagerar på frågan, varför svaren är subjektiva (Hagevi 1995b). Detta leder till att svars personerna tolkar frågorna utifrån sin personliga situation. I samband med frågorna om bostadsort leder detta till att personer som bor i områden av liknande karaktär till viss del svarar olika på Väst-SOMs fråga om bostadsort (Nilsson 1992). Detta kan i begränsad utsträckning ha en viss inverkan på resultatet.
- 5 Analysen av religionsröstning bygger på antagandet att den viktigaste skiljelinjen inom svensk och västsvensk politik går mellan det socialistiska och det borgerliga blocket (Särilvik 1970). Antagandet kan delvis ifrågasättas med tanke på de diskussioner om blocköverskridande koalitionsregeringar som förts i mitten av 1990-talet. I skrivande stund har dock sådana tankar inte blivit förverkligade. En annan invändning mot blockpolitiken som en självklar utgångspunkt i analysen är möjligheten att den religiösa skiljelinjen - till skillnad från den yrkesmässiga - inte går mellan socialistiska och borgerliga partier. Kanske finns det en religionsdimension i det svenska partisystemet, en skiljelinje mellan klerikala och anti-klrikala partier.
- 6 Effekten av religionsröstning beräknas enligt följande. Andelen socialister bland arbetare som aldrig besöker några religiösa möten är 82 procent. Motsvarande andel bland arbetare som besöker religiösa möten är 66 procent. Genom att subtrahera 82 procent med 66 procent fås differensen 16 procentenheter, vilket är effekten av religionsröstning bland arbetare. Om motsvarande räkneoperationer genomförs bland medelklassen, de som aldrig besöker religiösa möten och de

som besöker religiösa möten kan effekten av religionsröstning respektive klassröstning studeras. Den beräknade effekten av religionsröstning redovisas horisontellt och effekten av klassröstning redovisas vertikalt i tabell 5.

- 7 För att särskilja tre oberoende variablers (religiositet, klass och bostadsort) effekt på blockröstning görs en likande effektanalys som i tabell 5, fast i två tabeller: en för arbetare och en för medelklass. Varje röstningsorsak innebär fyra procentdifferenser - så kallade effektmått - vilket i denna analys innebär tolv procentdifferenser. Här redovisas effektmåtten för Västsverige. Effekten av religion är för arbetare som är stadsbor 18 procentenheter, arbetare som är landsbygdsbor 19 procentenheter, medelklass som är stadsbor 14 procentenheter och medelklass som är landsbygdsbor 17 procentenheter. Effekten av klass är för mötesbesökare som är stadsbor 33 procentenheter, mötesbesökare som är landsbygdsbor 35 procentenheter, icke-mötesbesökare som är stadsbor 37 procentenheter och icke-mötesbesökare som är landsbygdsbor 37 procentenheter. Effekten av boenderöstning är för arbetare som är mötesbesökare 7 procentenheter, för arbetare som är icke-mötesbesökare 6 procentenheter, för medelklass som är mötesbesökare 9 procentenheter och för medelklass som är icke-mötesbesökare 6 procentenheter. Effektmåtten medelvärden beräknas enligt följande. Religion: $(18+19+14+17)/4=17$. Klass: $(37+37+33+35)/4=35,5$. Bostadsort: $(6+7+6+9)/4=7$. Vad gäller religionsröstning för stadsbor respektive landsbygdsbor beräknas effektmåtten medelvärden enligt följande. Stadsbo: $(18+14)/2=16$. Landsbo: $(19+17)/2=18$.

Referenser

- Back, P-E, 1966, "Det svenska partiväsendet", ur Thomson, A (red), 1966, *Samhälle och riksdag II*, Stockholm: Almqvist & Wiksell, s 1-153.
- Bennulf, M - Hagevi, M - Oscarsson, H, 1995, "Finns det en religiös livsstil?", ur Holmberg, S - Weibull, L (red), *Det gamla riket*, SOM-rapport nr 13, SOM-institutet, Göteborgs universitet, s 175-194.
- Bjereld, U - Gilljam, M, 1991, "Vad vill de kristna? Religionens betydelse för människors åsikter i politiska frågor", *Statsvetenskaplig tidskrift*:94 nr 2, s 149-159.
- Berglund, S - Dellenbrant, J Å (red), 1986, *Svensk partiregionalism*, Stockholm: Liber förlag.
- Berglund, S - Hallin, B - Wörlund, I, 1986, "Politisk tradition. En studie i oförklarad varians", ur Berglund, S - Dellenbrant, J Å (red), *Svensk partiregionalism*, Stockholm: Liber förlag.
- Carlsson, J, 1990, *Region och religion. En regionindelning utifrån den kyrkliga sedens styrka på 1970-talet*, Lund: Lund University Press.
- Dagen, 1948, "Vägen ur krisen", 3 juli, s 3.
- Ejerfeldt, L, 1990, "Sveriges religiösa geografi", ur Hofgren, A (red) *Svenska trossamfund. Historia, tro och bekännelse, organisation gudstjänst- och fromhetsliv*, Uppsala: EFS-förlaget, s 202-207.
- Gilljam, M - Holmberg, S, 1993, *Väljarna inför 90-talet*, Stockholm: Norstedts juridik.
- Gilljam, M - Holmberg, S, 1995, *Väljarnas val*, Stockholm: Norstedts juridik.
- Gustafsson, G, 1991, *Tro, samfund och samhälle. Sociologiska perspektiv*, Örebro: Libris.

- Hallin, B, 1986, "Vänsterradikalismens politiska geografi", ur Berglund, S - Dellenbrant, J Å (red), *Svensk partireginalism*, Stockholm: Liber förlag.
- Hagevi, M, 1994, "Hur röstar de kristna?", *Frisinnad tidskrift*, nr 10, s 253-262.
- Hagevi, M, 1995a, "EU - himmel eller helvete?", ur Holmberg, S - Weibull, L (red), *Det gamla riket*, SOM-rapport nr 13, SOM-institutet, Göteborgs universitet, s 155-167.
- Hagevi, M, 1995b, *Riksdagen utifrån. En gahrtonsk teori synas i sömmarna*, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Höfgren, A (red), 1990, *Svenska trossamfund. Historia, tro och bekännelse, organisation gudstjänst- och fromhetsliv*, Uppsala: EFS-förlaget
- Holmberg, S, 1981, *Svenska väljare*, Stockholm: Publica Liber förlag.
- Holmberg, S - Gilljam, M, 1987, *Väljare och val i Sverige*, Stockholm: Bonniers.
- Holmberg, S - Weibull, L (red), 1995, *Det gamla riket*, SOM-rapport nr 13, SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Janson, C-G, 1961, *Mandattilldelning och regional röstfördelning*, Stockholm: Esselte.
- Lindblad, I - Stålvant, C-E - Wahlbäck, K - Wiklund, C, 1984, *Politik i Norden*, Stockholm: Liber förlag.
- Lenski, G, 1963, *The Religious Factor. A sociologist's inquiry*, Garden City: Anchor Books.
- Lipset, S M - Rokkan, S (red), 1967, *Party Systems and Voter Alignments*, New York: Free Press.
- Luckman, T, 1967, *The problems of Religion in Modern Society*, New York: MacMillan & Co.
- Malmström, C, 1993, "På jakt efter den Göteborgsliberalism som flytt", *Liberal debatt*:47, nr 2-3, s 15-17.
- Nilsson, L (red), 1993, *Västsvensk opinion*, SOM-rapport nr 10, SOM-institutet, Göteborgs universitet,
- Nilsson, L, 1993, "Service och boende i Västsverige", ur Nilsson, L (red) *Västsvensk opinion*, SOM-rapport nr 10, SOM-institutet, Göteborgs universitet, s 19-41.
- Oskarson, M, 1994, *Klassröstning i Sverige. Rationalitet, lojalitet eller bara slentrian*, Stockholm: Nerenius & Santérus förlag.
- Palm, I, 1982, *Frikyrkorna, arbetarfrågan och klasskampen. Frikyrkorörelsens hållning till arbetarens fackliga och politiska kamp åren kring sekelskiftet*, Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Petersson, O, 1993, *Svensk politik*, Stockholm: Publica.
- Petersson, O, 1995, *Nordisk politik*, Stockholm: Publica.
- Ricknell, L, 1976, *Politiska regioner. Studier i regionalindelingsproblematik* (stencil), Samhällsvetenskapliga fakulteten, Umeå universitet.

- Rokkan, S, 1967, "Geography, Religion and Social Class: Crosscutting Cleavages in Norwegian Politics", ur Lipset, S M - Rokkan, S (red), *Party Systems and Voter Alignments*, New York: Free Press, s 367-444.
- Rose, R (red), 1974, *Electoral Behavior: A Comparative Handbook*, New York: Free Press.
- Rosengren, S-Å, 1948, *Kyrkan och arbetarrörelsen*, Lund: C. W. K. Gleerups förlag.
- Rönström, A, 1994, "Samhälle Opinion Massmedia 1993", ur Holmberg, S - Weibull, L (red), *Vägval*, SOM-rapport nr 11, SOM-institutet, Göteborgs universitet, s 305-317.
- Rönström, A, 1995, "SOM-undersökningen 1994. Genomförande och tillförlitlighet", ur Holmberg, S - Weibull, L (red), *Det gamla riket*, SOM-rapport nr 13, SOM-institutet, Göteborgs universitet, s 287-301.
- Thomson, A (red), 1966, *Samhälle och riksdag II*, Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Statens Offentliga Utredningar, 1981, *Nya testamentet*, 1981:56, Stockholm: Liber Allmänna förlaget.
- Svensson, W, 1937, *Kristendom och samhällsbyggande*, Uddevalla: Hallmans boktryckeri.
- Särilvik, B, 1970, *Electoral Behavior In the Swedish Multiparty System*, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Särilvik, B, 1974, "Sweden: The Social Bases of the Parties in a Developmental Perspective", ur Rose, R (red), *Electoral Behavior: A Comparative Handbook*, New York: Free Press.
- Zetterberg, H L - Lundqvist, S - Freij, T - Källstad, T, 1979, *Frikyrkosverige. En livsstilsstudie*, Stockholm: Moderna läsare.

